

RÉGI ÉS ÚJ NEVELÉS.

— TÉNYEK ÉS MEGJEGYZÉSEK. ---

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Ugyanakkor, a mikor az angol pap és felekezeti oktatás előtt becsukódott az elemi iskola ajtója: minden ajtót-ablakot kitértak előttük Poroszországban. Az angol szabadelvű polgárságban még él régi szabadelvűségének, felvilágosodásának tudata. a porosz polgárságot a szocializmustól való félelem minden eszményének megtagadására vezette. Az állami, közös iskolák életének amúgy is gyöngén pislogó mécsvilágát egészen elfújta az új porosz iskolatörvény, a mely egyrészt az iskolafenntartás ügyeit rendezte, másrészt teljesen papi kézre juttatta a porosz népiskolát, kimondva, hogy a nyilvános iskolákat úgy kell berendezni, hogy az evangélikus gyermekeket rendszerint evangélikus, a katolikus gyermekeket rendszerint katolikus tanítók tanítsák. E dologban olyan messze megy a törvény, hogy mihelyt valamely helységben 120 egy vallású tanuló akad, e tanulók szüleinek joguk van a *községtől* azt követelni, hogy gyermekeik számára külön felekezeti iskolát állítson. Az így szervezett iskolákban a tanítás jóformán egyetlen tárgyra szorítkozik: vallás tanra. Kiszámították, hogy az új porosz népiskolát végigjárt tanulók 1600 órán át fognak részesülni vallásoktatásban.

A törvény szülőanyja a szociáldemokráciától való félelem volt. Nyíltan bevallott célja, hogy az iskolában kezdje meg a küzdelmet a munkásmozgalom ellen s úgy nevelje a népet, hogy a szocializmus számára hozzáférhetetlen legyen.

A német reakció, a mely nem mer hozzányúlni a birodalmi választójoghoz, itt akarja kikezdeni a három milliók pártját, nyilván abban a reményben, hogy a porosz példát majd a német birodalom többi államai is követik. A német, különösen a porosz munkásság természetesen nem nézte tétlenül az ellene tervezett merényletet. Egészen bizonyos, hogy nagy fejlettsége mellett is *politikai* gyengeségének jele, hogy ilyen törvény meghozatala lehetséges volt. De ez más kérdés, a melynek fejtegetése nagyon messzire vinne tárgyunktól. A német szociáldemokrácia, párt- és társadalmi mozgalom útján védekezik a papos iskola romboló hatásai ellen. Feleletül az egyház munkásellenes magatartására, nagy agitáció indult meg, hogy a munkásság tömegesen lépjen ki az egyházból. A mozgalom még csak elején van, de máris igen nagy tömegekre terjed ki. Az egyházi iskola butító ereje ellen csatasorba állítják a felvilágosodott otthon erejét. »Szülők! — olvassuk egy röpiratban — mozgósítsátok az otthont az iskola ellen és mutassátok meg gyermekeiteknek a naponként szemük elé terülő példákban, hogy minő hibás tanítás folyik ott papi szellemben. Mutassátok meg, miként mennek az ezrek és tízezrek tönkre a bányákban. Mutassátok meg a Vezúv pusztítását, a szan-franciskói szörnyű katasztrófát a modern világnézet felfogásában és akkor lássuk, képes-e az iskolának minden butítása gyermekeinket, a kiknek azt kell imádkozniok: »A mit Isten tesz, az jól van téve« arra kényszeríteni, hogy ezt el is higyjék.«

Ezenfelül — bár elkésve — megmozdult a szociáldemokrata párt hivatalos gépezete is. Az e hóban, Mannheimban ülésező pártgyűlés napirendjére kitűzték a szocializmus és nevelés viszonyainak tárgyalását. Az ügy referensei, Heinrich *Schulz* és Klara *Zetkin*, már közzétették a mannheimi pártgyűlés elé terjesztendő előadásuk alapgondolatait, a melyek nagy szabatsósággal, mindenre kiterjeszkedő figyelemmel fejtik ki a marxista szocializmus nevelési programját. Nemcsak a szociáldemokráciának, hanem a népnevelés ügyeinek nemzetközisége is kívánatosá teszi, hogy a mi közönségünk is ismerje, hogy minő gyilkos ellensége, milyen rombolója a műveltségnek a szocializmus. Ezért ideiktatom egész terjedelmében a Schulz és Zetkin vezető gondolatait.

1.

Nem a vallásnak és erkölcsnek abszolút fogalma szabja meg a nevelés célját. Ez is alá van vetve a társadalmi fejlődés folyamatában iránytadó tényezőknek, végső sorban az illető kor gazdasági erőinek.

Az emberiség eddigi történelmének az osztályellentét volt a főformája. Ennek megfelelően seholsem találni egységesen szervezett s a nép összességére kiterjeszkedő köznevelést. Sőt a köznevelés eddig mindig és mindenütt osztálynevelés volt. Mialatt a mindenkori uralkodó-osztályok aránylag jó nevelést és nem csak magas általános műveltséget, hanem a termelés és állam fölött való uralomra szükséges technikai ismereteket is a maguk számára sajátították ki, addig az elnyomott osztályokat vagy teljesen tudás nélkül hagyták vagy legföljebb azt tették lehetővé számukra, hogy termelési viszonyaiknak megfelelő és elmaradhatatlanul szükséges technikai tudást sajátítsanak el, természetesen ezt is szűkre fogva.

Így a népiskola a mai kapitalizmus által kormányzott államokban egyáltalán nem az igazi népnevelés hatásos szerve, hanem csak segéd-eszköze a kapitalista termelési módnak abban, hogy a munkástömegeket elemi technikai ismeretekkel ellássa. A népiskola tervszerű emelése a társadalmi fejlődés érdeke. De hathatós emelését meggátolják a hadsereg, gyarmatpolitika és az uralkodó-osztályoknak hasonló költséges érdekei, melyek okozói az állam állandó pénzhiányának. Azonkívül a mindinkább fejlődő munkamegosztás, a munkának némely iparágnak sablonszerűvé és gépszerűvé válása is közrehatott arra, hogy ma a kapitalizmusnak nem áll érdekében a népiskola fejlesztése.

De a népiskola nemcsak eszköz a kapitalista profit megszerzésére, de eszköz a kapitalizmus politikai érdekének előmozdítására is. Sokszorosán tagolt és dúsan ellátott művelődési intézmények állanak az uralkodó-osztályok ifjúságának rendelkezésére, a melyek tudományos alapon nyugvó általános műveltség birtokába juttatják és szellemi fölényt biztosítanak neki a munkásosztályllyal szemben. A munkás gyermekeinek fejébe a természetnek, emberi társadalomnak és a művelődés fejlődésének mesterkéltné, meghamisított képét verik be. Különösen azon igyekeztek, hogy dogmatikus vallástanítás és hízelgő byzantinus történelem tanítás által elég jókor neveljék belé a munkásifjúságba a szellemi alázatosságot és a hazafias meghódolást, olyan tendenciákat, melyek az osztályellentétek kiélesedésével egyre erősebbekké lesznek.

2.

A szocializmus, mely az osztálykülönbségek eltörlésére törekszik, ki akarja küszöbölni az osztálynevelést is. Ezen célból szakít a mostani köznevelésben uralkodó elvekkel. A szocializmus a gyermekben nem a jövő bérrabszolgáit és jognélküli proletárjait látja, hanem tiszteli benne a

szabad munkások társadalmi közösségének leendő tagját, kiben úgy a saját, mint a társadalom érdekében minden szellemi és testi tehetséget a lehető legmagasabb tökéletességre kell felemelni. Eképen válik a köznevelés a legfontosabb társadalmi feladattá, melyre a társadalom legjobb szellemi és anyagi eszközeit kell felhasználni.

A szocializmus a társadalmi munkában látja a társadalmi szervezkedés végső okát és meghatározó alapelvét. Ehhez mérten megszünteti azt a különbséget, a mely a testi és szellemi munka, elmélet és gyakorlat között van. Ebből megint az következik, hogy mai megvetett helyzetéből felemeli a munkát és a boldogságnak meg örömmek kútforrásává akarja tenni. Összhangban evvel a szocialista jövőben a nevelésnek alapja, de egyúttal legértékesebb elevenítő és a társadalmi köztudatra nevelő eleme a nevelésnek a munka lesz. A gyermeki évek játékaiban jut legelőször kifejezésre az emberben bennlakó cselekvési ösztön. A jövő nevelésének is — a nélkül, hogy a gyermekek életkedvét csökkentené — a játékból kell kiindulnia. Majd fiúkat és leányokat, közösen nevelve, mindig keresve a kapcsolatot a társadalmi munkafolyamattal a testi és szellemi fejlődés esztendőin végig kell kísérni egészen addig, a míg mint teljesen kifejlődött egyének, ismerve felelősségüket, belépnek a társadalmi közösségbe, még pedig azon a helyen, a mely egyéniségüknek leginkább megfelel.

3.

Ezen alapelvekből kiindulva a köznevelés fejlesztésének érdekében követel a német szocialista demokrata párt:

Birodalmi iskolai törvényt, a mely felállítja a világi, egységes iskolát.

Szerves kapcsolatot a magasabb és alacsonyabb nevelőintézetek közt. A nyilvános iskolában ingyen tanítást, iskolaeszközöket és ingyen ellátást. Állami segítséget tehetséges, de szegény tanulók továbbképzésére a szülők polgári jogainak csorbitása nélkül.

A nemek egyenjogúságát a tanítótestületben és iskolai igazgatásban. A szülők közreműködését az iskola igazgatásában. Szakfelügyeletet.

Világi jellegű nevelő és köz-ellátó intézetek alapítását a még nem iskolaköteles gyermekek részére. Iskolaotthonok létesítését, melyekben a gyermekek a szabad órákban szellemi és testi gondozásban részesülnek. Gyógyintézetek alapítását gyenge és beteges gyermekek részére.

Szak és továbbképző intézetek létesítését az iskolát végzett ifjúság számára nemi különbség nélkül. Kötelező iskolalátogatást naponta a 18-dik év betöltéséig.

A munkatanítás bevezetését minden iskolában. Tanuló műhelyek létesítését. A művészi nevelés ápolását.

A tanulók létszámának és a tanóráknak megállapítását. Az iskola benső életének kizárólag pedagógiai alapelvek szerint, a tanítók és tanítónők közreműködésével történő szervezését.

Külön osztályok és iskolák létesítését abnormális gyermekek számára (mint pl. gyenge tehetségű, epileptikus stb.) Iskolaorvosi felügyeletet. Szünidei gyermektelepeket.

Az iskolai épületek építését és kidolgozását a pedagógia, higienia és művészet követelményei szerint.

Fürdőt, uszodát, melegítő- és éttermeket az iskolában.

Népkönyvtárakat, olvasócsarnokokat, olyan intézményeket, melyek néptanításra és szórakozásra szolgálnak (népies hangversenyek, népies előadásokat).

A tanítók és tanítónők anyagi és társadalmi helyzetének hivatásuknak megfelelő javítását. Egyetemi kiképzést tanítók és tanítónők számára.

4.

A történelmi fejlődésnek nem az az iránya, hogy a házi nevelést megszüntesse, hanem hogy mélyebbé tegye. A házi nevelés feladata, hogy a köznevelés, s a tanítás művét kiegészítse. És ne csak az anya műve legyen, hanem a közös szülőké. A szociáldemokrácia föl-szólítja hozzátartozóit, a mennyiben mint szülő, gyám, vagy bármily más okon hivatva vannak gyermekek nevelését vezetni vagy befolyásolni, hogy ennek a fontos feladatnak a légszeretetteljesebb komolysággal és legnagyobb lelkiismeretességgel feleljenek meg. Az elvtársak magától érthető kötelességének tartja, hogy a gyermekeket a szocialista párt világnézetének szellemében nevelje fel. Mindaddig azonban, a míg az osztályállamokban a népiskola az osztályuralom eszközéül használtatik ki, addig a házi nevelés nem állhat összhangban az iskolai neveléssel. Sőt nagy stílben, öntudatosan és tervszerűen kell megakadályozni azokat az irányokat, melyek a gyermek lelkét meghamisítják és megmérgezik. Ez első sorban is a vallás és történelem tanítása ellen szól. Szocialista világnézet szellemében nem úgy történik a nevelés, hogy a gyermekeket holt formulák tanítására kényszerítik.

Megköveteli azonban azt, hogy a gyermekeket a szellemnek és jellemnek célszerű irányításával előkészítsük a szocialista elméletek megértésére és a szocialista érületnek tettekben való érvényesítésére. Megköveteli, hogy bevezessék a gyermekeket a természeti és társadalmi életnek, valamint az ezt alkotó erőknek világába. Hogy felismerhessék, hogy az ember is csak egyik szeme a természeti és társadalmi lét végtelen láncának. Megköveteli ez a nevelés, hogy a gyermekekbe akaratot és a szabadsággal való élni tudást neveljük be; valamint azt is, hogy keltsük föl bennük és ápoljuk a testvériségnek, az igazság szeretetének, a szabadságnak, az igazságosságnak és a szépségnek érzelmeit. Mindebben a nevelő személyisége a legfontosabb tényező.

Hogy elvtársaink felelősséggel járó ezen feladatuknak megfelel-hessenek, gondolniok kell elméleti szocialista tudásuk növelésére, valamint jellemüknek az új fegyelem eszközeivel való fejlesztésére.

A párt köteles a szülőket ezen nevelő munkájukban támogatni, még pedig oly módon, hogy a pártsajtó állandóan gondot fordít az iskolaügynök és nevelési kérdéseknek fejtegetésére, valamint megfelelő szocialista gyermek-irodalomról is gondoskodik.

5.

A proletariátus mindenre kiterjedő sajátos világnézetnek képviselője. Ez a világnézet természetes továbbfejlődése a mi idők legfőbb tudományos és művészi eszményeinek, de azért ellentéte is a polgári világfelfogásnak és így a polgári tudománynak és művészetnek is, a melyeken rajta van osztályeredetüknek bélyege. Ennélfogva az a történelmi feladata a proletariátusnak, hogy a polgári műveltséget saját világfelfogásának megfelelően alakítsa át, nem pedig az, hogy egyszerűen átvegye. Ezek a tények megvilágítják egyúttal, hogy mennyire viszonylagos értékűek a nép tudományos és művészi műveltségének emelésére irányuló polgári törekvések, még ha a legjobb akaratból indulnak is ki. A szociáldemokrácia ezekben a törekvésekben részt nem vehet. De mivel látja a nagy néptömegeknek csillapíthatatlan kultur-éhségét, jó szemmel nézi e törekvéseket, mindaddig, a míg nem akarnak ezekből olyan eszközöket csinálni, a melyek elhomályosítják a proletariátus osztályöntudatát és meggyengítik harci erejét.

Magának a szocializmusnak ilyen körülmények között az a feladata, hogy gondoskodjék az eddigieknél nagyobb mértékben párthíveinek minden oldalú műveléséről. Első sorban pedig a tudományos szocializmusba való bevezetéséről. Ezen célra szolgálhatnak: munkásképző iskolák alapítása, rendszeres tanfolyamok felállítása, olvasó- és vitaesték rendezése, esetleg a fizetési napoknak erre való felhasználása; a tudományos szocializmus irodalmának elterjesztése, elméleti kérdések tárgyalása a napi sajtóban.

A művészi érzék nevelésére a párt ünnepi iratok kiállításával és képes kiadványokkal hathat. Azonfelül azzal, hogy kiadja kiváló mesterek képeit és a művészi szempontból értékes szépirodalmi műveket, végül hogy hangversenyeket, közös képtárlátogatásokat rendez és ezeket előadásokkal vagy a napi sajtó cikkeivel kellőképpen előkészíti.

A párt művelődési mozgalmainak vezetésére az elmélet és gyakorlat embereiből álló huszonöt tagú bizottság állítandó fel. Ennek a bizottságnak feladata a párt összes művelődési mozgalmainak vezetése és megfelelő erővel való ellátása.

6.

A szociáldemokrácia fontos és sürgős feladata az iskolából kikerült proletár ifjúságot a szocialista világfelfogással megismertetni és előkészíteni arra, hogy a proletár szabadságharcnak tevékeny és öntudatos katonái legyenek.

Ezen feladat megoldására létesítsenek az elvtársak megfelelő ifjúsági szervezeteket, a melyek előadásokat, tanfolyamokat rendezve, felkeltik az olvasás és művelődés vágyát. Az iskolából kikerült ifjúságnak szocialista nevelése sürgősen megkövetel egy oly folyóiratot, a mely módszeres előadásban bemutatja a tudományos szocializmus elméleteit s az általános szellemi nevelésen kívül nagy gondot fordít a jellemképzésre is.

Bármiképen gondolkozzék is valaki a szocializmusról, azt ezek olvastára el kell ismernie, hogy az ilyen határozatok alapján álló, ilyen követeléseket felállító mozgalom nem lehet a műveltségnek, polgárosodásnak ellensége. Milyen új és hatalmas kulturerőket kellett ennek a mozgalomnak megteremtenie és felszabadítania, míg ilyen sokoldalú és gazdag nevelési eszményképet állíthatott fel! Nem abban van ennek a programnak a nagy jelentősége, a mit követel, noha ezek is nagy és szép dolgok. Nevelési programok, világjavító tervek, a melyek az iskolán keresztül akarják megváltoztatni a társadalmat, nem újdonságok. Telve van velük a paedagogia történelme. A nagyszerű és megindító e tervben az, hogy honnan jön; hogy nem felülről, reájuk kényszerítve, de a proletár élet mélységeiből vetődik fel. Hogy az a mozgalom állítja fel a tökéletes nevelés kánonát, a melyet még ma is képrombolással vádolnak, s a melyről ötven év előtt még azok is, a kik rokonszenves szemmel nézték és útját egyengették, féltették az emberi műveltséget. 1850-ben még azt írta Rodbertus: »Barbároknek új pusztító rohamra vár reánk, a mely ezúttal társadalmunk belsejéből kiindulva fogja elpusztítani a művelődésnek és vagyonnak szókelyeit«. Heine pedig a kommunizmus elkerülhetetlenül biztos diadaláról szólva, aggodalommal gondolt arra az időre, a mikor ezek a sötét képrombolók hatalomra jutva bütykös kezeikkel össze fogják zúzni a szépség márványszobraiát. E sötét jóslatokkal szemben nyugodtan hivatkozhatik a modern munkásmozgalom a nevelésnek erre az aranybullájára, a mely kulturéségének egyik ékes bizonyossága.

De hiszen, ez természetes is. Ha lehet a jövő történetírás számára horoszkópot felállítani, akkor, azt hiszem, így fogják látni világtörténeti távlatból a munkásmozgalom nevelési jelentőségét. Minden időben nagyon kicsi volt azon emberek száma, a kik önzetlen érdeklődésből tanultak, művelődtek. Nagy tömegeket mindig csak valami hatalmas érdek kényszerítő ereje bír rá annak a kemény munkának elvállalására, a mi

a tanulásnak, művelődésnek előfeltétele. Két ilyen nagy művelődési mozgalmat ismer a történelem. Az egyik a reformáció volt. Ez az ember lelki üdvösségét tette függővé a biblia olvasásától és ily módon a túlvilági életnek akkor hatalmas hitét állította a műveltség terjesztésének szolgálatába. A másik a modern munkásmozgalom volt. A mikor a túlvilági életben való hit már kipusztult, a földi életben való boldogulás feltétele gyanánt ismerte fel a műveltséget és olyan tömegekbe oltotta be ezt a hitet, a melyekhez eddig semmiféle művelődési mozgalom nem ért be.

Természetesen ezt az iskolát, a nevelésnek ezt a rendszerét nem lehet a mai német állam hatalmi viszonyai mellett életbe léptetni. Az iskola sohasem járhat előtte a társadalmi fejlődésnek. Téves állítás az, hogy a kié az iskola, azé a jövő — ha azt akarja jelezni, hogy a hatalom megszerzésének útja az iskola. Már az iskola megszerzéséhez nagy hatalom kell és az iskola szinte kivétel nélkül a jelen hatalmait szolgálja. Kautsky számításai szerint az iskolának a fennebbi követeléseknek csak némileg megfelelő berendezése évenként másfél, sőt két milliárd márkába kerülne, tehát majdnem kétszer annyiba, mint a mennyit ma a német állam a hadseregre költ.¹ Az állami kiadásoknak ilyen természetű megváltozása pedig az állami szervezet gyökeres, forradalmi átalakulása nélkül elgondolhatatlan. Nevelési eszményének megvalósításáért is úgy küzd hát a leghathatósabban a német munkásság, ha kiépíti és erősíti gazdasági-politikai szervezeteit, ha továbbra is megmarad az osztályharc elvi álláspontja és gyakorlati taktikája mellett.

* * *

A jövő forradalmának minden téren, a nevelés terén is való előkészítése mellett, a munkásmozgalomnak el kell végeznie a jelenből reá rótt gyakorlati munkákat is. Ha a mai állam nevelési rendszere ki nem elégíti, ha tűrhetetlennek ítéli, hogy az osztályállam a műveltséget, tudást is a birtokos osztályok monopóliumává avatja, ha életszükséglet reá nézve a munkásság tanítása, nevelése: akkor mindaddig, a míg az államot nem tudja erre kényszeríteni, magának kell erre a feladatra vállalkoznia. A szociáldemokrácia számára ma a legfontosabb nevelési kérdés nem az, mit, hogyan, mennyit tanítsanak az isko-

¹ *Die sociale Revolution* von Karl Kautsky. II. Am Tage nach der socialen Revolution. 7. lap.

lában, hanem az, miképen lehet az iskolából oly korán kiszorított proletárokat emberekké és egyúttal az osztályharc katonáivá nevelni. A munkásnevelés és munkástanítás helyes megoldása nagy, de múlhatatlanul megoldandó feladat.

A kérdés nehézségei rengetegegek. Maga a kérdés is felette bonyolult. Mert hiszen a szociáldemokrata munkásság ma már nem egységes tömeg, hanem benne is erős differenciáció ment végbe. Vannak, a kiket írás-olvasásra kell tanítani, másokat elemi ismeretekre s végül olyanok is, egy kis elite, a mely már csak szinte egyetemi színvonalú előadásokból okulhat. Nevelni kell a párt számára vezetőket, írókat, szónokokat, agitátorokat, egyszerű harcosokat. S mindezt olyan emberekből, a kik napi 9—11 óra súlyos testi munkát végeznek, a kik hiányosan táplálkoznak, állandóan súlyosan harcolnak a megélhetésért: szóval semmi nyoma náluk annak a biológiai erőfeleslegnek, a mely minden eredményes szellemi munkának előfeltétele.

Úgy hiszem célszerű kettéválasztani a nevelés és tanítás kérdéseit. A munkásnevelés kérdését abban a pillanatban megoldottnak látom, a mint a munkás tagjává lett szakszervezetének és a pártnak. Az erkölcsi nevelésnek ennél jobb iskoláit bajos a munkásság számára találni. Ezer erkölcsi oktatás, ember-szeretetet, szolidaritást papoló szent- vagy nem szent-beszéd nem tanítja meg annyira ezen tények szükséges és hasznos voltára a munkást, mint egyetlen sztrájk. Semmiféle erkölcs-tanítás nem tudja annyira fegyelmezni, a közös célok alá való rendelkezésre bírni, az önfeláldozásnak olyan eleven forrását megnyitni a munkás lelkében, mint a munkaszüntetések. Mindig csodálkoznom kell, hogy még jóhiszemű gondolkodók is mennyire félreismerik a sztrájkoknak ezt az oldalát. Kevés annyira tiszteletreméltó dolgot ismerek, mint erkölcsi okokból keletkező sztrájkokat. Egy munkást megbánt egy munkáltató, valahol a munkásnőknek, sokszor csak egynek becsülete ellen támad egy munkavezető. Ilyen sérelmekért sokszor száz és száz embert el magától egész existenciáját. Szembe néz a nyomorúsággal, koplalással, nélkülözésekkel. Hol van az a polgárember, a melyik ilyenre képes? Hol van az, a ki ilyen sérelmek megtorlásáért kockára veti saját magának, családjának kerését? Itt az önzetlenségnek, az altruizmusnak olyan forrása buzog, a mely a munkásosztály erkölcsi nevelésének kérdését szinte tökéletesen megoldja.

Nem csekélyebb, noha másirányú nevelésben részesíti a

munkást a politikai pártmozgalomban való részvétele. A míg a szakszervezeti mozgalom a közvetlen célokért való küzdelemre s az ennek megfelelő erkölcsi lelki habitusra neveli rá, addig a politikai mozgalomban való részvétele beleilleszti a munkást a proletárvilág nagy egészébe és kiemeli az egyfoglalkozású proletárok szűk világából. A politikai mozgalom céljai sokszor igen távol esnek a munkás közvetlen világától és sokszor olyan célokért is folyik, a melyeknek a munkássorssal való összetartozandósága nem egészen világos. Máskor megint olyanokért, a melyeknek megvalósítása nem lendít a munkásember sorsán. Ilyen tevékenységben való részvétel tehát még fokozottabb mértékben tekinthető az altruizmus iskolájának, mint a szakszervezeti mozgalom. Egyszerre nagy szemhatár nyílik meg a munkás előtt; megérzi, ha tán felfogni nem is tudja még, milyen nevezetes része ő és munkája a társadalmi életnek s belátja, mennyire nem áll arányban munkaértékével az érte kapott jutalom és a javakban való részesedés. Elégedetlenségének, a melyet önzése táplál és szít első sorban, igen fontos alkateleme az igazságtalanság ellen való tiltakozás: egy kiválóan erkölcsi tevékenység.

Nem lehet e helyütt feladatom, kimutatni a modern munkásmozgalomnak a munkásság lelki állapotára gyakorolt erkölcsi nevelő hatását, de annyit bizvást lehet már az eddigiek alapján is állítani, hogy a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek a legnagyobbszerűek az Európában működő *szociálpedagógiai* intézmények közül.

A munkástanítás kérdése már koránt sincsen ilyen jól ellátva. A szociáldemokrata mozgalom — minden országban — terjedelemben erősen megnövekedett. A munkások ezrei csatlakoztak a gazdasági kényszer nyomása alatt a párthoz, a nélkül, hogy egyebet tudnának egyelőre róla, minthogy becsületesen segíteni akar a munkásnép sorsán és az urak haraguszna rá. Óriási probléma, szinte megoldhatatlan, a rengeteg tömegek kiművelése, a szocialista világfelfogásba való belenevelése. Általános a panasz mindenfelé, hogy a munkások tudatlanok és alig ismerik azt a tudományos világfelfogást, a melytől boldogulásukat várják. Egy berlini munkásképző iskola vezetője azon kijelentést tette, hogy a német párt három millió szavozója közül legfőljebb tíz százalék «ismeri a marxizmus leg-
elemibb alapvető tanait. Magára a munkástanítás tárgyára, módszerére nézve is igen nagy a zavar, ingadozás, ellenmondás

Szocializmusra tanítsák-e a munkásokat vagy pedig u. n. általános tudásra, műveltségre? Minő legyen a tanítás módszere: előadások, felolvasások, viták, egyes előadások vagy tanfolyamok? mindezek olyan kérdések, a melyeknek eldöntésére ma még nincsen kellő tapasztalat, határozott ítékezésre feljogosító és megrostált anyag együtt.

Ránk nézve kétszeresen érdekes a kérdés. Egyrészt a szociáldemokrata munkásság hirtelen megnövekedése és az általa kifejtett nagyszabású politikai tevékenység nálunk is sürgőssé teszi a munkásosztály tanítását. Másrészt a Társadalomtudományok Szabad Iskolája épen most indítja meg munkás-tanfolyamait, a melyek kísérletet tesznek a munkásság elitejének tudományos nevelésére. Mindkét ok talán kívánatosnak mutatja, hogy ismertessünk néhány idevágó intézményt.

A német szociáldemokrata párt, a mely más téren is igen szigorúan elzárkózik a polgári világtól, ez elzárkózást a munkás-tanítás területére is kiterjeszti. Igen élesen kifejezésre jut ez a törekvés abban a nagyszabású munkásképző-intézetben, a melyet az idején léptet életbe a német szociáldemokrata-párt a *Kriegsschide*-ben, a hogy a pártalkalmazottak, szerkesztők, agitátorok számára felállított képző iskolát elnevezték. Az új intézmény tervezete nagyjából a következő: Egy-egy tanfolyam hat hónapra terjed s a résztvevők száma nem lehet több 30-nál s nem kevesebb 24-nél. A tanfolyamok hallgatóinak kiválasztása a pártvezetőség joga, a ki e jogot a vidéki szervezetek ajánlata és az előadók véleménye alapján gyakorolja. A kiválasztásnál ügyelni fognak, hogy a német birodalomnak lehetőleg minden része képviselve legyen. A felveendőknél már kell bizonyos pártmúlttal bírniok. De felvételük után is kizárhatja őket a pártvezetőség, ha az előadók alkalmatlanoknak találják őket. A tanfolyam *költségeit* a párt viseli, még pedig olyképen, hogy minden *résztvevő havi 125 márka* segítséget kap, valamint az *útköltséget*. *Ha családos ember az illető*, családjáról is gondoskodnak. A tanfolyam egyéb költségeit is a párt viseli. Tanítani fogják e tanfolyamon a következő tárgyakat: nemzetgazdaságtant, társadalomtudományt, történelmi materializmust, a szociáldemokrata-párt történetét, a polgári pártok történetét, politikát, szociálpolitikai törvényhozást, szakszervezeti ügyeket, valamint beszéd- és stílusgyakorlatokat. Hetenként körülbelül 30 órára van tervezve az előadási idő, de ezenkívül minden résztvevőnek még külön írásbeli munkákat

is kell végeznie. Az egész tanfolyam költségei körülbelül *negyvenötezer* márkára rúgnak, tehát mindenképen igen tekintélyes összegre. Világos, hogy ez az iskola egyáltalán nem oldja meg a munkásnevelés kérdését, bármennyire fontos szerepet tölt is be egyébként, mikor gondoskodik arról, hogy a mozgalom vezető erőknél ne legyen híjjával. Magának a munkásnevelésnek ügye meglehetősen gyenge lábakon áll Németországban. Vannak ugyan mindenféle munkásképző-intézetek, vitatkozó klubok, de ezek mindenütt igen nagy részvéltlenséggel küzdenek. Berlinben például az összes vitázó kluboknak mindössze hatszáz tagjuk van és a Liebknechtől alapított Arbeiterbildungschule létezése még most sincs biztosítva. Igen megnehezíti a munkástanítás fejlődését Németországban, hogy a munkások maguk is, de még inkább a vezetőségük a legnagyobb bizalmatlansággal viselkedik a polgári származású vagy pártállású előadók iránt, a párt maga pedig nem rendelkezik kellő számú, szakképzett tanítóval. Figyelemreméltó ilyen szempontból például, hogy Bremenben a munkások kiléptek az ilyen előadásokat rendező Goethe-Bundból, mivel ez meghívta előadónak Werner Sombartot. A munkásság erre maga vette kezébe a tanítás ügyét és 1905 telén a következő program szerint folyt a munka. Érdekesnek tartom a terv ismertetését, mert nem tisztán tanító, tudományos, hanem gondoskodik a résztvevők szórakoztatásáról, esztétikai neveléséről is. Figyelemreméltó az időbeosztás, valamint a tárgyak váltakozása is.*

Szept. 14. A Pannekoek (Leiden, Hollandia): Vallás és szocializmus.

Szept. 17. A velencei kalmár. Előadás a városi színházban.

Szept. 26—30. Dr. H. Lindemann birodalmi gyűlési képviselő előadássorozata: A községi politika.

Okt. 6. Goethe-estély.

Nov. 12. „A bűvös vadász”. Operai előadás a városi színházban.

Dec. 10. „Die Lokalbahn” (Ludvig Thoma). Előadás a városi színházban.

Dec. 3—10. Ifjúsági irodalmak és művészi szobadiszítéseknek kiállítása.

Jan. 23. Mozart-ünnepély.

Jan. 9—13. Előadások a nemzetgazdaság köréből.

Febr. 11. Maria Magdalena (Hebbel). Színelőadás.

* *Arbeiterbildung* von Heinrich Schulz. Die Neue Zeit 1906. máj. E folyóirat ezen évfolyama különösen gazdag ily irányú cikkeiben.

Febr. 16. A szakszervezeti mozgalom elmélete és gyakorlata.

Ápr. 8. Figaro házassága. Színelőadás.

Az eredményességre nézve érdekes, hogy a szórakoztató előadások közül a legnagyobb közönsége a Mozart-ünnepélynek, a legkisebb a Goethe-estnek volt. A tanfolyamok közül alig néhányan hallgatták Lindemann előadását, noha az előadó a községi politika terén a német párt első embere és a polgári világban is igen jóhangzású a neve.

Egészen más irányúak voltak a stuttgarti szakszervezetekből rendezett előadások, a melyek tisztán tanító jellegűek és egészen rendszeresek voltak. Húsz előadásban a következő kérdésekre terjeszkedett ki:

I. *Történelmi rész.*

1. A történelmi materializmus.
2. A termelés fejlődésének története.
3. A család fejlődésének története.
4. A társadalom kifejlődése. A törzsszervezet.
5. A magántulajdon fejlődésének története.
6. Az állam keletkezése.
7. Osztályok. Osztályuralom. Osztályharcok.

II. *A mi korunk.*

8. A társadalmi ellentétek.
9. A modern társadalmi struktúra. Munkafelosztás.
10. A tőketermelési mód.
11. A gőzgép.
12. Munkanélküliség. Éhbérek. Nő-, gyermekmunka.
13. Marx-féle értékelmélet.
14. A középosztályok.
15. A termelés anarchiája.

III. *A szocializmus.*

16. Mivolta és jelleme.
17. A leggyakoribb ellenvetések.
18. A gazdasági és politikai osztályharc.
19. A politikai és gazdasági szervezkedés fontossága.
20. Mit követel a szocializmus a mai társadalomtól.*

A tanítás methodikájából érdekesnek tartom kiemelni, hogy minden előadásról a hallgatók valamelyike bő jegyzeteket

* *Organisation für die theoret. Bildung der Arbeiterklasse.* Die Neue Zeit. 1906. jun. 9.

készített, a melyeket a következő előadás megkezdése előtt felolvastak, helyesbítettek. Az előadáshoz rendszerint rövid vita fűződött. Időnkint egyik-másik hallgató a már tárgyalt dolgokról tartott előadást.

Sokkal érdekesebbek és valószínűleg célravezetőbbek mind-ezeknél az osztrák intézmények, első sorban a bécsiek. A munkáitanítás ügyét Bécsben hét intézmény végzi: az egyik a népszerű főiskola, hatalmas háromemeletes *Volksheim*-jával, Népházával. Ezen népszerű főiskolai tanfolyamok előadói radikális, progresszív gondolkozású egyetemi nyilvános és magántanárok. Ezen tanfolyamokon sajátíthatja el a munkás az általános műveltség elemeit. Szocialistává való neveléséről azután az osztrák szociáldemokrata párt és a szakszervezetek gondoskodnak, mivel az összes társadalomtudományi szakok előadásáról ők gondoskodnak. Erre a célra szolgál a »Zukunft« tudományos egyesülettől 1904-ben megalapított munkásiskola, a melynek célja azonos a berlini Kriegsschuhle-val. Az iskola fenntartásáról a párt, a szakszervezeti tanács és a bécsi szakszervezetek gondoskodnak, azonfelül minden hallgatója 2 korona tandíjat fizet. A bécsi munkásiskola tanítási módszerében nem a fő-, hanem a középiskolai rendszert követi. Az előadók nem olvasnak fel, hanem tanítanak; párbeszéd a tanító és hallgatók között, kérdeztető módszer, közös, együttes olvasmányok élénkítik a tanítás menetét. Így tanítani persze csak akkor lehet, ha kevés a tanítvány. Ezért meg van szabva a felvehető tanulók száma. Csak szervezett munkás vehet részt e tanfolyamokon. A kiválasztás alapjául a felvételt kérők levelei szolgálnak, a melyekben meg kell okolniok, miért kívánnak részt venni a tanításban. A munkásiskolában csak négy tárgyat adnak elő: általános társadalomtudományt, közgazdaságtant, osztrák jogot és a szocializmus történetét. Az előadás módja — »a tanmenet« — eléggé tanulságos és érdekes. Minden tárgyat négy félévben adnak elő teljesen.

A társadalomtudományi oktatás a különböző társadalmi alakzatok előadásával kezdődik. Ennek kapcsán reátérnek az állam keletkezésére, a melyet Engels *Ursprung der Familie* című műve néhány fejezetének olvasása alapján tárgyalnak. A második félév a polgári alkotmányharcok fejtegetésével kezdődik és figyelemmel vannak annak kimutatására, miképen módosultak az államtani elméletek az állami életben végbe ment reális módosulások alapján és nyomán. A harmadik fél-

évben Lassale előadását olvassák az alkotmány mivoltáról és ennek kapcsán megvizsgálják a munkásosztály politikáját. A negyedik félévet a közigazgatási ismeretek tisztázására fordítják. Az előadásokat októbertől májusig tartják, hetenkint kétszer, hétköznapok estéin és mindig két-két tárgyat adnak elő. Az elért eredményeket igen dicséri az iskola egyik vezetője: Otto Bauer.*

A *Zukunft* egyletnek egy másik kezdeményezése is megérdemli, hogy megemlítsük. Ausztriában a heti befizetési estéket a szakszervezetek szinte kivétel nélkül felhasználják előadások tartására. Az előadókról a szakszervezeteknek kell gondoskodniuk, a mi igen nehéz feladat. Bécsben az előadókról való gondoskodást a *Zukunft* egylet vállalta magára. A mely szakszervezetnek szüksége van előadóra, bejelenti azt levelező-lapon az egyesületnek, a mely meglehetősen alacsony tiszteletdíj fejében küld előadókat. Az 1905. évben csak ez az egyesület ezerháromszáz előadást rendezett a bécsi szakszervezetekben.

Az osztrák és német példák mellett hadd álljon itt harmadikul a francia munkástanítás rövid ismertetése, a mely ellentétben a két elsővel nem a pártok kollektív kezdeményezésének, hanem az egyesek buzgalmának nyomán keletkezett. Rendszertelenebb és szabadabb egyúttal, mint a germán intézmények, nem állanak tisztán a szocialista eszmék szolgálatában, hanem annak a határozottan forradalmi ideológiának a hirdetői, a mely annyira jellemző terméke a sajtóságos francia társadalmi fejlődésnek. Jászi Oszkár e folyóirat hasábjain saját tapasztalásai nyomán mutatott be egy pillanatfelvételt ezeknek a népegyetemeknek az eleven működéséből, a hol a miniszterséget viselt politikus a fiatal munkással, a szabad gondolkodó a hitében buzgó pappal cserél eszmét. A ki ma egy pillantást vett a párisi radikális vagy szocialista újságok *Université Populaires* című rovatába, az elámul azon a rengeteg kulturmunkán, a melyet ezek az oly fiatal szervek végeznek. Húsz-harminc előadás naponta — ez egészen közönséges valami. Pedig minő szerény kezdeményezésből nőtt ilyen terebélyes fává a népegyetem intézménye. Megalapítója Georges *Deherme* betűszedő, a ki hatalmas tudásvágygal és lelki erővel nagy tudásra, széleskörű műveltségre tett szert. 1896-ban megindított *La Cooperation des Idées* című havi folyóiratot, a melyben a saját tapasztalatai, élményei

* *Die Wiener Arbeiterschule*. Die Neue Zeit, 1906. jún. 30.

nyomán megindító képet festett a munkások szellemi elhagyatottságáról, ama számos testi-lelki veszedelemről, a mely ennek a magányosságnak velejárója. Két évig hirdette lapjában ezen tényeket, majd két év multán ráunt az írás propagandájára és cselekedni kezdett. 1898 tavaszán a Faubourg Saint-Antoine falaira kiragasztotta ezt a felhívást:

Munkások!

Miképen ti, mi is munkások vagyunk. De azt gondoljuk, hogy vannak az emberi életnek nagyobb, igazibb, tartósabb és kevésbé költséges örömei, mint amelyekkel a kocsmá csábít benneteket. Tudatlanságunk és szegénységünk ellenére is minden erőnkkel azon leszünk, hogy értelmes és erkölcsös életet éljünk.

Tartsatok velünk!

Emberek akarunk lenni. Azt akarjuk, hogy ne az ösztönök, hanem az értelmes öntudat és akarat legyenek az uraink.

E felhívás hírül adta, hogy április 23-ától kezdve este 8—10-ig beszélgetést tart itt és itt. E felhívásra nem csak munkások jelentkeztek, hanem, egy egész sereg munkatárs is: diákok, orvosok, írók, tudósok, tanárok. Kibéreltek egy kis szobát, a melynek egyetlen bútorzata egy nagy asztal volt, a melyet csakhamar elleptek az összehordott lapok, szemlék, újságok. A falakon hamarosan kibújtak a jelmondatok: — Csak egyetlen eleven erő van a társadalomban: az ember. — A legmerészebb utópia is megvalósul, mihelyt az ember hozzálát a megvalósításához. — Éljünk másokért! — és így tovább. A hallgatók körülülék az asztalt, a tanító elkezdte előadását, de csakhamar megindul a beszélgetés, vita, eszmecsere. A kezdeményezésnek csakhamar híre jár és a kiváló emberek egész raja siet az egyszerű betűszedő segítségére. Buisson az akarat neveléséről beszél, Dor dan Lombrosoról és Arnisino anthropologiáról, Victor Charbound Proudhonról és III. Napoleon államszínjéről. Az előadók sorában megjelennek Fridéric, Passy, Fournière, Anatole, Leroy-Beaulieu és — a kinek feljegyzései nyomán ez ismertetés készül¹ — Gábriel Séailles, a párisi egyetem tanára. Egy év múlva megnagyobbítják tervüket, kilépnek a nyilvánosság elé és rövid agitáció után megnyitják saját házukban az első népegyetemet, *a melyet Dehermes szemléjéről Cooperation des Idées-nek neveztek el. Az új alkotás

¹ Gábriel Séailles; *Education ou Revolution*. A. Colin, Paris 1904. 80—108. lap.

a mely erősen érzett szükségletnek felel meg, rohamosan fejlődik. Máról-holnapra majdnem minden párisi kerületnek meg van a maga népegyeteme, s ma már a nagyobb, vidéki középpontoknak is, mint Marseillenek, Toulonnak, Beauvaisnak, Bennesnek és még annyi másnak. A világosságnak, a baladásnak és emberszeretetnek megannyi tűzhelyei ezek a népegyetemek, a melyek a legtöbb helyen a *Bourse du Travail*-jal, munkásbörzével kapcsolatba lépve gyönyörűen jelképezik a testi és szellemi munkának egységét, a mely legmélyebb és legterményesebb vezető gondolata az új nevelésnek.

Kissé hosszabban ég részletesebben időztünk a munkásitanítás kérdésének ismertetésénél, mert nézetünk szerint a népitanítása a legfontosabb, legsürgősebb munkák közé tartozik. Hamarosan itt lesz az ideje, hogy az ország politikai sorsának intézése először — mióta itt állam van — a nép kezébe kerül. Az új s még ezután megvívandó küzdelmekkel megszerzett jog pedig csak akkor lesz gyümölcsöző, ha az új szuverén megtanulja elébb, mint éljen helyesen és okosan jogával. Azt hiszem akad különösen vidéken sok férfi és nő, a kiknek ép a szívük és helyén van az eszük s a kik szívesen vállalkoznának a nép, a munkásság tanítására, ha tudnák, mint fogjanak hozzá. Ha az itt ismertetett példák egyiküket-másikukat gondolkodásra és aztán cselekvésre indítanák, ha lökést adnának itt-ott az eszmék és jóakaratok kooperációjára, nagy és értékes jutalma volna az e sorok írójának.

De ha igaz az, hogy a népnek szüksége van a műveltségre, még sokkal inkább igaz az, hogy a műveltségnek van szüksége a népre. Mindenki, a ki maga is átéli a mi napjaink nagy vajúadásait, érzi, mennyire töredékes, csonka, béna az egész tudás, minden ismeret, a míg az élet egyéb javaival egyetemben ennek az élvezetéből is ki van rekesztve az alkotó, teremtő, mindenható munka. Csodálatosnak tartom, hogy vannak derült, skrupulus nélkül való hellén lelkek, a kik zavartalanul tudnak gyönyörködni a szellemi élet világosságában, noha olyan társadalomban élnek, a hol az emberek milliói sohasem pillantgatják meg a tudás napvilágát, a hol a görögök kicsiny csapattával szemben még mindig szemben áll a barbárok milliónyi hada. Ezt a hadsereget csak úgy lehet legyőzni, ha felemeljük. És ez a felemelés lesz a műveltség fennállásának a legnagyobb biztosítéka. Minő gyönyörű kép: az emberi művelődés a Nép védelme, oltalma alatt!

Ipolyi Tamás.